

TRÁCH NHIỆM BẢO ĐẢM QUYỀN THAM GIA CỦA TRẺ EM THEO PHÁP LUẬT QUỐC TẾ VÀ PHÁP LUẬT VIỆT NAM

NGUYỄN PHƯƠNG UYÊN*

Quyền con người là những quyền lợi chính đáng được công nhận và bảo vệ, giúp mỗi cá nhân có thể sống, phát triển và đóng góp vào xã hội. Trẻ em như những thành viên của cộng đồng nhân loại cũng sở hữu đầy đủ quyền con người, không phân biệt giới tính, dân tộc, tôn giáo hay địa vị xã hội. Công ước về Quyền trẻ em (CRC) phân chia quyền trẻ em thành bốn nhóm chính: quyền sống, quyền bảo vệ, quyền phát triển và quyền tham gia. Bài viết nhấn mạnh tầm quan trọng của quyền này trong việc bảo vệ lợi ích của trẻ em và xây dựng một xã hội dân chủ, công bằng; cơ chế pháp lý bảo đảm quyền tham gia của trẻ em và nhấn mạnh việc bảo đảm quyền tham gia của trẻ em là trách nhiệm chung của gia đình, trường học, cơ quan nhà nước và toàn xã hội; đồng thời, cần đổi mới cơ chế và nâng cao nhận thức để tạo cơ hội thực sự cho trẻ em tham gia vào các vấn đề xã hội.

Từ khóa: Bảo đảm; quyền tham gia; quyền trẻ em; pháp luật quốc tế; pháp luật Việt Nam.

Human rights are legitimate entitlements recognized and protected by law, enabling individuals to live, develop, and contribute to society. As members of the human community, children are entitled to the full spectrum of human rights, regardless of gender, ethnicity, religion, or social status. The Convention on the Rights of the Child (CRC) categorizes children's rights into four main groups: the right to survival, the right to protection, the right to development, and the right to participation. This article emphasizes the significance of the right to participation in protecting children's interests and building a democratic and equitable society. It analyzes the legal mechanisms safeguarding this right and highlights that ensuring the right to children's participation is a shared responsibility of families, schools, state agencies, and society. Furthermore, it calls for reform of existing mechanisms and heightened awareness to create genuine opportunities for children to engage in social matters.

Keywords: Ensuring; right to participation; children's rights; international laws; Vietnamese laws.

NGÀY NHẬN: 04/3/2025

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 25/3/2025

NGÀY DUYỆT: 16/4/2025

DOI: <https://doi.org/10.59394/qlnn.351.2025.1151>

1. Nhận thức về bảo đảm quyền tham gia của trẻ em

Hiện nay, trên thế giới cũng như Việt Nam chưa có một khái niệm cụ thể cho quyền tham gia của trẻ em, bởi thuật ngữ “quyền tham gia” của trẻ em đã gây ra nhiều

tranh cãi về tính pháp lý. Theo Tổ chức World Vision, quyền tham gia của trẻ có nghĩa là trẻ dưới 18 tuổi có quyền đóng góp vào việc

* NCS của Trường Đại học Luật, Đại học Quốc gia Hà Nội

quyết định và hành động về các vấn đề ảnh hưởng đến cuộc sống của các em. Điều này được thực hiện tốt nhất thông qua việc trao quyền cho trẻ em và nuôi dưỡng các mối quan hệ tích cực giữa trẻ em, người lớn và cộng đồng dựa trên sự tôn trọng và hợp tác lẫn nhau ở cấp độ gia đình, địa phương, quốc gia và quốc tế. Định nghĩa này nhất quán với các định nghĩa quốc tế khác nhằm thiết lập một mô hình mới về địa vị của trẻ em và thanh thiếu niên bằng cách công nhận trẻ em là những chủ thể của quyền¹.

Theo Ủy ban Công ước CRC giải thích về nhóm quyền tham gia, bao gồm: quyền được lắng nghe (Điều 12), quyền tự do biểu đạt và thông tin (Điều 13), quyền tự do tư tưởng, tín ngưỡng và tôn giáo (Điều 14), quyền tự do kết giao (Điều 15) và quyền tiếp cận thông tin (Điều 17)². Trong đó, Điều 12 được xem là trụ cột chính của nhóm quyền tham gia, đóng vai trò như một quyền nội dung quy định về quyền mà trẻ em được hưởng cũng như một quyền thủ tục, nguyên tắc về trách nhiệm của các chủ thể liên quan trong việc thực hiện quyền này của trẻ.

Theo Lundy Laura - nhà nghiên cứu người Anh về quyền tham gia của trẻ em cho rằng, quyền tham gia tập trung vào bốn yếu tố chính: *tiếng nói, không gian, khán giả và ảnh hưởng*. Điều kiện tiên quyết cho sự tham gia có ý nghĩa của trẻ em và thanh thiếu niên trong việc ra quyết định là việc tạo ra một cơ hội (không gian) để tham gia - một không gian, trong đó trẻ được khuyến khích bày tỏ quan điểm của mình. Yếu tố tiếp theo là “tiếng nói”. Trẻ em cần được trang bị kỹ năng và công cụ để bày tỏ quan điểm một cách hiệu quả mà còn phải nhìn rõ quan điểm của trẻ em và “tiếng nói” của trẻ phải được “lắng nghe”. Thực tế trong một số tình huống có thể nảy sinh những xung đột. Người lớn đôi khi quá tin vào những suy nghĩ vì lợi ích của trẻ mà gạt qua những quan điểm của trẻ. Vì vậy, cần bảo đảm rằng, người lớn không chỉ lắng nghe trẻ em mà còn coi trọng quan điểm của trẻ em⁴.

Như vậy, có thể hiểu quyền tham gia của trẻ em là quyền của những người dưới 18 tuổi được bày tỏ ý kiến, thể hiện quan điểm và tham gia vào quá trình ra quyết định đối với các vấn đề ảnh hưởng đến cuộc sống của mình một cách chủ động, có ý nghĩa và được tôn trọng. Sự tham gia của trẻ em là một quá trình liên tục, đòi hỏi môi trường hỗ trợ, không gian thích hợp và cơ chế bảo đảm để trẻ có thể phát huy vai trò một cách bình đẳng, hiệu quả trong gia đình, nhà trường, cộng đồng và các cấp độ chính sách.

Dưới góc pháp lý, có thể hiểu “bảo đảm” ở đây là việc quốc gia có trách nhiệm dùng các biện pháp để các quyền của công dân được công nhận trong các văn kiện pháp lý được thực hiện và tạo điều kiện cho công dân hưởng thụ quyền của mình. Bảo đảm quyền trẻ em cũng là bảo đảm quyền con người, bao gồm việc công nhận (ghi nhận) quyền trẻ em trong các văn bản pháp luật quốc gia, tạo cơ sở vật chất và bộ máy cần thiết cho việc thực hiện quyền trẻ em trên thực tế, tạo cơ chế pháp lý bảo vệ quyền trẻ em trước các hành vi xâm phạm quyền trẻ em từ bất kỳ cá nhân, tổ chức khác.

2. Trách nhiệm bảo đảm quyền tham gia của trẻ em theo luật nhân quyền quốc tế

Trẻ em là chủ thể đặc biệt của quyền, việc bảo đảm quyền trẻ em cần sự chung tay không chỉ từ Nhà nước, xã hội mà bắt đầu ngay từ chính gia đình. Gia đình, đặc biệt là cha mẹ và người giám hộ đóng vai trò nền tảng trong việc bảo đảm quyền tham gia của trẻ em theo quy định quốc tế. Cha mẹ có trách nhiệm tạo điều kiện để trẻ em phát triển khả năng bày tỏ suy nghĩ một cách tự tin, không áp đặt quan điểm cá nhân lên trẻ, mà thay vào đó hướng dẫn con cách diễn đạt ý kiến rõ ràng và hợp lý. Cha mẹ và người giám hộ có vai trò quan trọng trong việc khuyến khích trẻ bày tỏ ý kiến, hỗ trợ trẻ phát triển khả năng ra quyết định, hướng dẫn trẻ tiếp cận thông tin một cách an toàn và bảo vệ con khỏi những tác động tiêu cực từ bên ngoài. Việc thực hiện tốt các trách nhiệm này

không chỉ giúp trẻ thực hiện quyền tham gia của mình mà còn giúp trẻ tự tin, chủ động và trở thành những công dân tích cực trong tương lai.

Nhà trường và các cơ sở giáo dục có trách nhiệm trong việc bảo đảm và thúc đẩy quyền tham gia của trẻ em theo các Điều 12, 13, 28, 29 và 31 của UNCRC. Theo Bình luận chung số 1 (2001) của UNCRC về mục tiêu giáo dục, trường học không chỉ là nơi truyền đạt kiến thức mà còn là môi trường dân chủ, khuyến khích học sinh thể hiện quan điểm của mình. Để thực hiện điều này, nhà trường cần tạo điều kiện cho trẻ tham gia vào các hoạt động quản lý trường học, như: thành lập hội đồng học sinh, tổ chức các buổi thảo luận về chính sách giáo dục, từ đó giúp trẻ có tiếng nói thực chất trong các quyết định liên quan đến môi trường học tập của mình. Đồng thời, việc giảng dạy về quyền trẻ em trong chương trình học là cần thiết để giúp học sinh hiểu rõ về quyền tham gia của mình và cách thực hiện quyền đó một cách hiệu quả. Ngoài ra, giáo viên giữ vai trò quan trọng trong việc khuyến khích học sinh tham gia, do đó, cần được đào tạo về quyền tham gia của trẻ, tạo môi trường cởi mở, lắng nghe và phản hồi ý kiến của học sinh một cách phù hợp.

Cộng đồng và các tổ chức xã hội có vai trò hỗ trợ và thúc đẩy quyền tham gia của trẻ em thông qua các hoạt động, như: diễn đàn trẻ em, hội đồng trẻ em và các sáng kiến cộng đồng. Theo khoản 127 - 131 của Bình luận chung số 12, các tổ chức xã hội, tổ chức phi chính phủ có vai trò như hỗ trợ tạo không gian an toàn để thể hiện ý kiến trong các vấn đề liên quan đến cộng đồng, đặc biệt là trẻ em thuộc nhóm yếu thế (trẻ khuyết tật, trẻ em dân tộc thiểu số, trẻ em trong hoàn cảnh khó khăn) phải được tạo điều kiện để tham gia một cách bình đẳng. Hơn nữa, cộng đồng, các tổ chức xã hội, tổ chức phi chính phủ còn có trách nhiệm như một kênh giám sát đánh giá việc thực thi và bảo đảm quyền tham gia của trẻ.

Chính phủ các quốc gia có trách nhiệm hợp tác với các tổ chức quốc tế, tổ chức xã hội và cộng đồng, đặc biệt là thanh thiếu niên, trẻ em để xây dựng một khung pháp lý và chính sách rõ ràng nhằm bảo vệ và thúc đẩy quyền tham gia của trẻ em trong tất cả lĩnh vực xã hội. Chính phủ cũng cần thiết lập các cơ chế tham vấn để trẻ em có thể tham gia vào quá trình hoạch định chính sách, đặc biệt trong các lĩnh vực giáo dục, y tế, phúc lợi xã hội và tư pháp, nơi các quyết định có thể tác động trực tiếp đến cuộc sống và tương lai của trẻ em. Việc tham gia của trẻ em không chỉ là quyền lợi mà còn là trách nhiệm của các em đối với xã hội và cần được tạo điều kiện để thực hiện một cách có hiệu quả. Chính phủ cần phải cung cấp các nguồn lực tài chính cho các chương trình thúc đẩy quyền tham gia của trẻ em, bao gồm các hội đồng trẻ em, diễn đàn trẻ em và các dịch vụ bảo vệ trẻ em như tổng đài hỗ trợ và tư vấn. Chính phủ cần hợp tác với các bên liên quan để xây dựng môi trường pháp lý và thực tiễn, bảo đảm quyền tham gia của trẻ em không chỉ được công nhận mà còn được thực thi một cách đầy đủ và hiệu quả, bảo vệ lợi ích lâu dài của trẻ em và xây dựng một xã hội công bằng, phát triển bền vững.

3. Trách nhiệm bảo đảm quyền tham gia của trẻ em theo pháp luật Việt Nam

Hiến pháp năm 2013 là văn bản pháp lý cao nhất, ghi nhận quyền con người, trong đó có quyền trẻ em, gồm: quyền được bảo vệ, chăm sóc, giáo dục, quyền tham gia các vấn đề liên quan và được bảo vệ khỏi hành vi xâm hại, bóc lột... (Điều 37). Cụ thể hóa các nguyên tắc của *Hiến pháp* và cam kết quốc tế, đặc biệt là Công ước CRC, *Luật Trẻ em* năm 2016 đã trở thành văn bản toàn diện nhất, mở rộng phạm vi bảo vệ, không chỉ dừng lại ở việc chăm sóc, giáo dục mà còn nhấn mạnh quyền tham gia của trẻ em. Ngoài ra, còn có nhiều quy định khác nhằm bảo vệ trẻ em, như: *Bộ luật Lao động* quy định bảo vệ lao động trẻ em; *Luật Hôn nhân và gia đình* quy định trách nhiệm cha mẹ

trong nuôi dạy con; *Luật Thanh niên* xác định quyền, nghĩa vụ và sự tham gia của thanh niên; *Luật Bảo hiểm y tế* bảo đảm quyền lợi, trong đó trẻ dưới 6 tuổi được miễn phí; *Luật Giáo dục* quy định quyền học tập và trách nhiệm bảo đảm quyền này; *Luật Đất đai* yêu cầu xây dựng công trình vui chơi cho trẻ; *Luật Hộ tịch* điều chỉnh các vấn đề đăng ký khai sinh, giám hộ, nhận nuôi; *Luật Tổ chức Tòa án nhân dân* thành lập tòa án gia đình và người chưa thành niên; *Luật Xử lý vi phạm hành chính* quy định nguyên tắc xử lý người chưa thành niên; *Bộ luật Dân sự* công nhận quyền dân sự của trẻ em; *Bộ luật Hình sự* chỉ áp dụng trách nhiệm hình sự với trẻ từ 14 tuổi khi phạm tội nghiêm trọng; *Bộ luật Tố tụng hình sự* có chương riêng về xử lý người dưới 18 tuổi và *Luật An ninh mạng* bảo vệ trẻ em trên không gian mạng... Những quy định này cho thấy, sự quan tâm nhất quán của Việt Nam trong việc bảo đảm, bảo vệ và thúc đẩy quyền trẻ em, phù hợp với các cam kết quốc tế, đặc biệt là Công ước CRC.

(1) Trách nhiệm của gia đình.

Hiến pháp năm 2013 quy định: “cha mẹ có trách nhiệm nuôi dạy con cái thành những công dân tốt... Trong đó, nhấn mạnh nguyên tắc không phân biệt đối xử, bảo đảm quyền bình đẳng về giáo dục, vui chơi, phát triển và tham gia các hoạt động xã hội của mọi thành viên trong gia đình, không phân biệt giới tính. Bình đẳng giới trong gia đình là yếu tố quan trọng giúp thúc đẩy quyền tham gia của tất cả thành viên.

(2) Trách nhiệm của trường học, cơ sở giáo dục.

Nhà trường và cơ sở giáo dục có trách nhiệm cung cấp thông tin về các chính sách, chủ trương của Đảng và Nhà nước trong việc thực hiện pháp luật để trẻ em nắm được các quyền của mình. Tạo điều kiện để trẻ em được kiến nghị, bày tỏ ý kiến, nguyện vọng về chất lượng dạy và học; quyền, lợi ích chính đáng của trẻ em trong môi trường giáo dục và những vấn đề trẻ em quan tâm. Nhà trường

và cơ sở giáo dục phải có trách nhiệm tiếp nhận những ý kiến, đánh giá của trẻ về giảng dạy và học tập nhằm nâng cao chất lượng giáo dục được hiệu quả hơn.

(3) Trách nhiệm của cộng đồng.

Các cộng đồng thông qua các hình thức tổ chức, tuyên truyền, vận động, giáo dục tạo cơ hội thuận lợi để trẻ em thực hiện quyền, bổn phận và phát triển toàn diện về thể chất, trí tuệ, tinh thần và đạo đức; cung cấp dịch vụ chăm sóc, trợ giúp trẻ em. Các chương trình và hoạt động cần được thiết kế để khuyến khích sự tham gia và đại diện ngang bằng giữa trẻ em gái và trẻ em trai, từ đó giáo dục họ trẻ em tôn trọng và chấp nhận sự đa dạng. Trẻ em cần được khuyến khích và tạo điều kiện để thể hiện ý kiến của mình trong các vấn đề liên quan đến cuộc sống của chính trẻ. Điều này có thể được thực hiện thông qua các diễn đàn trẻ em, cuộc họp lấy ý kiến trẻ em hoặc thông qua việc tích hợp tiếng nói của trẻ vào quá trình hoạch định chính sách và chương trình. Việc lắng nghe và tôn trọng ý kiến của trẻ không chỉ giúp trẻ cảm thấy được trân trọng và là một phần quan trọng của cộng đồng mà còn giúp chúng phát triển kỹ năng tư duy phê phán và tự tin vào bản thân.

(4) Trách nhiệm của Nhà nước.

Ở Việt Nam, quyền tham gia của trẻ em được bảo vệ và bảo đảm thông qua sự phối hợp giữa các cơ quan chức năng, ban, ngành và các tổ chức xã hội. Mỗi cơ quan, tổ chức đều có vai trò quan trọng trong việc tạo điều kiện cho trẻ em được tham gia vào các hoạt động xã hội, bày tỏ ý kiến và đưa ra quyết định ảnh hưởng đến cuộc sống của mình.

Các cơ quan nhà nước cần phối hợp tốt với các trường học, tổ chức giáo dục để tích hợp kiến thức về quyền trẻ em vào chương trình giảng dạy, từ đó giúp trẻ em hiểu rõ quyền lợi của mình và biết cách bảo vệ những quyền đó. Tòa án nhân dân cũng đóng một vai trò quan trọng trong việc bảo vệ quyền tham gia của trẻ em, đặc biệt trong các vụ án liên quan đến quyền nuôi dưỡng, giáo dục và tham gia của trẻ em trong các tranh

chấp gia đình. Bên cạnh các cơ quan nhà nước, các tổ chức xã hội, tổ chức phi chính phủ (NGOs) cũng đóng góp tích cực trong việc thúc đẩy quyền tham gia của trẻ em. Những tổ chức này không chỉ bảo vệ quyền lợi của trẻ em mà còn giúp nâng cao nhận thức cộng đồng về các vấn đề liên quan đến trẻ em, đồng thời tổ chức các hoạt động giúp trẻ em có cơ hội phát biểu ý kiến trong các vấn đề xã hội.

4. Kết luận và khuyến nghị

Hiện nay, Việt Nam đã triển khai nhiều cơ chế, hoạt động nhằm bảo đảm quyền tham gia của trẻ em, như Hội đồng trẻ em - được thành lập tại nhiều địa phương với sự hỗ trợ của Hội đồng nhân dân các cấp và các tổ chức bảo vệ trẻ em. Đây là diễn đàn để trẻ em bày tỏ ý kiến trực tiếp về các vấn đề liên quan đến chính sách và đời sống xã hội. Hệ thống Tổng đài bảo vệ trẻ em 111 - kênh tiếp nhận ý kiến và khiếu nại của trẻ em về các vấn đề xâm hại, bạo lực hoặc vi phạm quyền trẻ em. Các chương trình giáo dục và truyền thông về quyền trẻ em được lồng ghép vào các chương trình giáo dục trong nhà trường và các phương tiện truyền thông đại chúng. Sự tham gia của trẻ em vào các hoạt động cộng đồng thông qua các tổ chức, như: Đội Thiếu niên Tiền phong Hồ Chí Minh, Hội đồng Đội Trung ương...

Mặc dù có nhiều nỗ lực, quyền tham gia của trẻ em tại Việt Nam vẫn còn gặp nhiều hạn chế, khả năng tiếp cận các cơ chế tham gia của trẻ em ở Việt Nam vẫn chưa đồng đều. Trẻ em ở thành phố có nhiều cơ hội hơn để tiếp cận các diễn đàn và chương trình tham gia, trong khi trẻ em ở vùng sâu, vùng xa, trẻ em khuyết tật hoặc có hoàn cảnh khó khăn lại ít có điều kiện để bày tỏ ý kiến.

Để nâng cao hiệu quả bảo đảm quyền tham gia của trẻ em tại Việt Nam, một số giải pháp cần được triển khai.

Thứ nhất, Việt Nam cần xây dựng một chiến lược quốc gia riêng biệt về quyền tham gia của trẻ em để tạo ra một khuôn khổ pháp lý rõ ràng và lâu dài.

Thứ hai, cần thiết lập hệ thống đánh giá hiệu quả của các cơ chế tham gia, bao gồm khảo sát ý kiến trẻ em, theo dõi việc thực thi các đề xuất của trẻ và xây dựng bộ tiêu chí đo lường mức độ tác động của các chính sách.

Thứ ba, cần trao quyền thực chất cho Hội đồng trẻ em bằng cách bảo đảm những ý kiến được đưa ra từ các diễn đàn sẽ được phản hồi và đưa vào quá trình hoạch định chính sách.

Thứ tư, tích hợp giáo dục về quyền trẻ em vào trường học, giúp trẻ em hiểu rõ về quyền của mình và khuyến khích sự tham gia từ sớm.

Thứ năm, cần có các chương trình hỗ trợ đặc biệt cho nhóm trẻ em yếu thế, giúp trẻ em tiếp cận bình đẳng với các cơ chế tham gia □

Chú thích:

1. Hướng dẫn của tổ chức World Vision về quyền tham gia của trẻ em. <https://childhub.org/en/child-protection-online-library/world-visions-guidelines-child-participation>.

2, 3. *Bình luận chung số 12 (2009) của Ủy ban Liên hiệp quốc về quyền được lắng nghe của trẻ*. <https://www.refworld.org/docid/>.

4. Hart Roger (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship (Sự tham gia của trẻ em: Từ hình thức tới quyền công dân)* (UNICEF International Child Development Centre 1992) (UNICEF Trung tâm phát triển trẻ em quốc tế).

Tài liệu tham khảo:

1. Vũ Công Giao (2020). *Quyền trẻ em và lao động trẻ em*. H. NXB Đại học Quốc gia.

2. Nguyễn Thị Thu Hương và Phạm Hồng Thái (2012). *Bảo đảm, bảo vệ quyền con người, quyền công dân trong pháp luật hành chính Việt Nam*. Tạp chí Luật học, số 28 - 2012.

3. Nguyễn Thị Thu Nga (2019). *Bảo đảm các quyền dân sự, chính trị ở Việt Nam hiện nay*. Tạp chí Luật học, tháng 4/2019.

4. Lundy Laura (2007). "Voice" Is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (Tiếng nói thôi là chưa đủ: Khái niệm hóa Điều 12 Công ước quốc tế về Quyền trẻ em) (2007) 33 British Educational Research Journal.